

Aktuální dostupnost komplexní neuro-rehabilitační péče pro pacienty s roztroušenou sklerózou

Mgr. Klára Novotná, Ph.D.^{1,2,3}, Mgr. Lucie Suchá^{1,2}

¹Neurologická klinika a Centrum klinických neurověd 1. LF UK a VFN v Praze

²MS rehab, z. s.

³Klinika rehabilitačního lékařství 1. LF UK a VFN v Praze

Komplexní rehabilitační léčba (fyzioterapie, psychoterapie, ergoterapie) má u osob s RS význam již od počátku onemocnění. Bohužel se stále v klinické praxi setkáváme s pacienty, kteří udávají ztížený přístup k nefarmakologické rehabilitační terapii. Provedené dotazníkové šetření popisuje aktuální situaci v dostupnosti komplexní rehabilitační péče pro pacienty s RS v roce 2020.

Klíčová slova: roztroušená skleróza, rehabilitace, fyzioterapie, psychoterapie, ergoterapie.

Current availability of comprehensive neurorehabilitation services for multiple sclerosis patients

Comprehensive rehabilitation treatment (physiotherapy, psychotherapy, occupational therapy) plays an important role in multiple sclerosis patients since the beginning of the disease. Unfortunately, patients reporting a more difficult access to non-pharmacological rehabilitation therapy can still be encountered in the clinical practice. The present questionnaire survey deals with the current availability of comprehensive rehabilitation care of multiple sclerosis patients in the year 2020.

Key words: multiple sclerosis, rehabilitation, physiotherapy, psychotherapy, occupational therapy.

Úvod

Roztroušená skleróza (RS) je chronické neurologické onemocnění, na jehož patogenезi se podílí autoimunitní zánět a neurodegenerace. Toto onemocnění je nejčastější příčinou invalidity mladých dospělých. V současnosti je dostupná široká nabídka moderních léků, kterými je možné zásadně ovlivnit průběh onemocnění (Havrdová et al., 2013; Krasulová, 2019). Přesto je u některých pacientů terapeutický efekt nedostatečný a dochází k neurologickému poškození (disabilitě) pacientů. Právě z tohoto důvodu je pro pacienty důležitý přístup ke komplexní rehabilitační léčbě, která pomáhá zmírňovat symptomy onemocnění. Komplexní rehabilitační léčba má u osob s RS také význam již od počátku onemocnění. Stále více se ukazuje, že

včasně zahájený vhodně zvolený pravidelný pohybový režim a psychoterapie může pomoci zlepšit zdravotní stav pacientů (Dalgas et al., 2019; Langenmayr et Schöttes, 2000).

Bohužel se v klinické praxi stále setkáváme s pacienty, kteří udávají ztížený přístup k rehabilitační terapii (fyzioterapii, ergoterapii a psychoterapii) a mají nedostatek informací o významu aktivního přístupu k nemoci. Proto v roce 2015 vznikl spolek MS rehab, z. s., jehož cílem je právě podpora terapeutů pracujících s pacienty s RS (formou vzdělávání a mezioborové spolupráce). Za účelem zjištění celkové dostupnosti komplexní terapie v rámci České republiky a se sekundárním cílem zmapování vzdělávacích potřeb terapeutů bylo realizováno následující dotazníkové šetření.

Metodika

Pro účely zmapování dostupnosti komplexní rehabilitační péče pro osoby s RS byl odborníky z organizace MS rehab, z. s., vytvořen dotazník sledující zastoupení neurologických pacientů (s důrazem na pacienty s roztroušenou sklerózou) v ordinacích terapeutů. Zajímalo nás konkrétně zastoupení pacientů, druh poskytované terapie a přístupnost rehabilitačních zařízení. Další část dotazníku se pak zaměřovala na informace a typy vzdělávacích akcí, o které by měli případně terapeuti zájem.

Vzhledem k tomu, že v České republice neexistuje oficiální dostupná databáze všech terapeutů ve zdravotnictví, bylo provedeno ruční vyhledávání dostupných kontaktů na

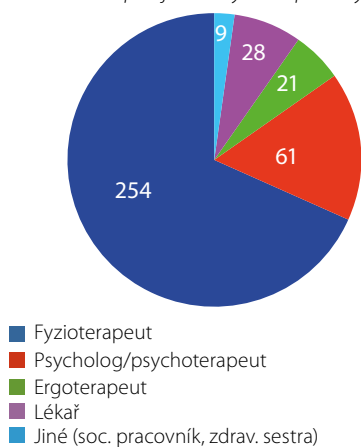
KORESPONDENČNÍ ADRESA AUTORKY: Mgr. Klára Novotná, Ph.D., klara.novotna@vfn.cz
Neurologická klinika a Centrum klinických neurověd 1. LF UK a VFN v Praze
Kateřinská 30, 120 00 Praha

Cit. zkr: Neurol. praxi 2021; 22(2): 139–142
Článek přijat redakcí: 3. 2. 2021
Článek přijat k publikaci: 26. 3. 2021

Tab. 1. Zastoupení terapeutů v krajích

Kraj	Počet oslovených terapeutů	Celkový počet respondentů/ má pravidelně pacienty s RS	Fyzioterapeut (celkem respondentů/ má RS pacienty)	Psycho (celkem respondentů/ má RS pacienty)	Ergo (celkem respondentů/ má RS pacienty)	Lékař (celkem respondentů/ má RS pacienty)	Jiné (celkem respondentů/ má RS pacienty)
Praha	203	42/18	31/13	4/4	5/1	1/1	1/0
Středočeský kraj	170	48/24	43/22	0	0	3/2	2/0
Jihočeský kraj	117	34/14	20/8	9/3	3/2	2/1	0
Plzeňský kraj	148	26/13	15/8	6/2	2/2	3/1	0
Karlovarský kraj	80	11/10	4/4	3/2	1/1	3/3	0
Liberecký kraj	175	23/10	12/6	3/1	4/1	3/1	1/1
Ústecký kraj	230	29/17	21/13	2/0	2/0	3/3	1/1
Jihomoravský kraj	295	41/20	35/15	3/2	0	2/2	1/1
Olomoucký kraj	112	21/8	12/5	7/2	0	1/1	1/0
Zlínský kraj	131	11/4	7/2	3/1	0	1/1	0
Moravskoslezský kraj	171	28/9	16/5	10/3	2/1	0	0
Pardubický kraj	50	16/3	14/2	0	0	2/1	0
Královehradecký kraj	263	33/22	17/13	9/5	2/2	3/2	2/1
Kraj Vysočina	59	10/5	7/2	1/1	0	1/1	1/1
Celkem	2204	373/177	254/118	60/26	21/10	28/20	10/5

Obr. 1. Zastoupení jednotlivých terapeutických profesí

rehabilitační pracoviště (ve smyslu komplexní rehabilitační péče) na internetu.

Pro účely dotazníku bylo vyhledáno 2721 rehabilitačních pracovišť. Byly vyhledány kontakty na pobytová rehabilitační zařízení (n=133), lázeňská zařízení (n=18), ambulantní pracoviště rehabilitačního lékaře (n=125), ambulantní pracoviště psychologů/psychiatrů (n=513), samostatná ambulantní pracoviště fyzioterapeutů (n=1364), samostatná ergoterapeutická pracoviště (n=18), samostatné logopedické ambulance (n=6) a pra-

coviště poskytující sociální rehabilitaci dospělým neurologickým pacientům (n=27).

Terapeutům s dostupným emailovým kontaktem byl následně zaslán krátký dotazník s prosbou o vyplnění a případně další šíření mezi známými.

Z celkového počtu oslovených bylo 244 rehabilitačních pracovišť uvedeno ve starší verzi databáze kontaktů na terapeuty (který spravuje organizace MS rehab, z. s.).

Výsledky

Dotazník zasláný emailem vyplnilo celkem 382 osob, z nichž po odstranění duplicit zůstalo 373 korektně vyplněných dotazníků. Z tohoto počtu tvořili většinu respondentů fyzioterapeuti, celkem 254 osob (68%). Dále byli zastoupeni psychologové a psychoterapeuti (n=61), lékaři (n=28), ergoterapeuti (n=21) a další zdravotnické profese (n=9).

Více než 70% terapeutů má deset a více let praxe a jedná se tedy o zkušené terapeuty. Celkem 177 terapeutů (47,4%) uvádí, že má pravidelně ve své terapii neurologické pacienty, včetně několika pacientů s RS ročně. Nejvíce

respondentů bylo z nejlidnatějších oblastí – ze Středočeského kraje, Jihomoravského kraje a z Prahy. V těchto krajích má rovněž nejvíce terapeutů zkušenosti s pacienty s RS. Středočeský kraj má největší zastoupení fyzioterapeutů se zkušeností s RS, ale podle dat z dotazníku zde chybí kliničtí psychologové a ergoterapeuti, kteří by s těmito pacienty pracovali.

Naopak nejmenší zastoupení respondentů i terapeutů pracujících s RS má kraj Vysočina, Zlínský a Karlovarský kraj. Toto odpovídá také celkově nižšímu počtu obyvatel v těchto krajích. Podrobné zastoupení všech respondentů i terapeutů pracujících s osobami s RS je zobrazeno v tabulce 1.

Většina respondentů poskytuje terapie osobám s RS ambulantní formou, která je hrazena ze zdravotního pojištění. Následuje ambulantní terapie poskytovaná za přímou platbu pacienta. Část fyzioterapeutů a ergoterapeutů také nabízí svým pacientům možnost terapie v domácím prostředí (ve většině případů za úhradu pacienta). Rehabilitační pracoviště poskytující terapii osobám s RS jsou z velké části bezbariérová. Také mnoho

Tab. 2. Počet RS pacientů v terapii

Terapeuti pracující pravidelně s osobami s RS	Mám několik RS pacientů týdně	Mám několik RS pacientů měsíčně	Mám několik RS pacientů ročně	Pacienti přicházejí na doporučení RS centra	Přicházejí na doporučení jiného lékaře/zdravotníka	Pacienti přicházejí sami	Pracoviště je bezbariérové
Fyzioterapeut N=118	19 (16,1%)	14 (11,8%)	84 (71,1%)	29 (24,5%)	84 (71,1%)	62 (52,5%)	91 (77,1%)
Psycholog N=27	6 (22,2%)	3 (11,1%)	18 (66,6%)	9 (33,3%)	18 (66,6%)	15 (55,5%)	17 (62,9%)
Ergoterapeut N=10	2 (20%)	3 (30%)	5 (50%)	3 (30%)	7 (70%)	6 (60%)	10 (100%)
Lékař N=20	2 (10%)	2 (10%)	16 (80%)	7 (35%)	16 (80%)	11 (55%)	19 (95%)
Další (soc. pracovník, zdrav. sestra) N=4	0	1 (25%)	3 (75%)	1 (25%)	2 (50%)	2 (50%)	4 (100%)

Obr. 2. Počet fyzioterapeutů s pacienty s RS v jednotlivých krajích ČR**Obr. 3.** Počet psychologů s pacienty s RS v jednotlivých krajích ČR

pracovišť psychologů, kteří pracují s RS má bezbariérový přístup (tab. 2).

Kromě dostupnosti rehabilitační terapie pro osoby s RS v rámci ČR nás také zajímalo, jaká je mezi terapeuty poptávka po vzdělávacích akcích a odborných materiálech.

Celkově nejžádanějším tématem je problematika různých typů vhodného cvičení, možnosti farmakologického a nefarmakologického řešení spasticity u osob s RS a na dalším místě psychoterapie, relaxační techniky, kognitivní rehabilitace a trénink funkce ruky (obr. 4).

Fyzioterapeuté mají nejvíce zájem o téma cvičení, problematiku nefarmakologického řešení spasticity, možnosti psychoterapie a relaxační cvičení. U psychologů převládá nejvíce zájem o psychoterapii, kognitivní rehabilitaci a relaxační cvičení. Lékaři mají nejvíce zájem o cvičení, trénink funkce ruky, kognitivní rehabilitaci a téma farmakologického řešení spasticity. Ergoterapeuté se nejvíce zajímají o trénink funkce

ruky, kognitivní rehabilitaci a problematiku nefarmakologického řešení spasticity.

Z hlediska formy edukačních materiálů preferuje většina respondentů online dostupné edukační materiály (72 %), naopak tištěné odborné materiály by ocenilo 45 % respondentů. Žádané jsou také regionální odborné semináře (61 %) a celostátní odborné konference (42 %). Celkem 5 % respondentů nemá zájem o žádné materiály.

Diskuze

Provedené dotazníkové šetření popisuje aktuální situaci ohledně dostupnosti komplexní rehabilitační péče pro pacienty s RS v roce 2020. Právě komplexní rehabilitační péče formou interdisciplinárního týmu (ideálně dostupná v rámci RS centra) je pacientům s RS nyní doporučována (Soelberg Sorensen et al., 2019).

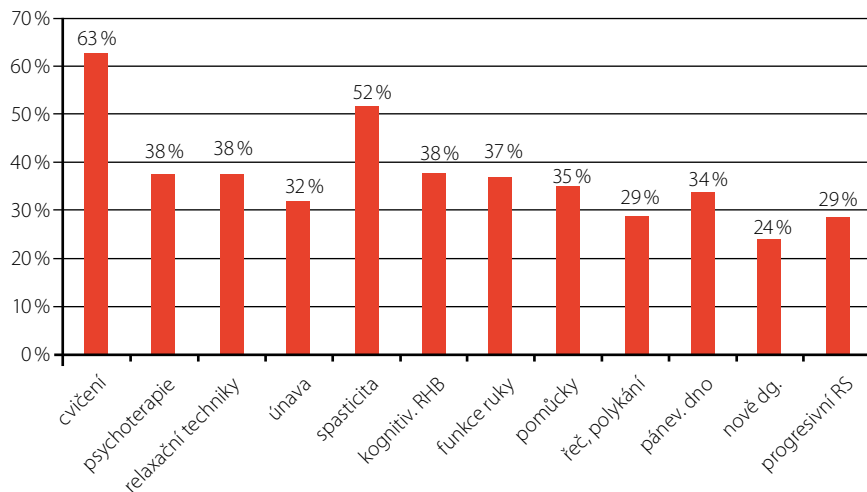
Zcela jistě nebyli zastoupeni všichni terapeuti pracující s RS, protože dotazník byl za-

slán pouze terapeutům s veřejně dostupným emailovým kontaktem (nicméně v dnešní době se dá předpokládat, že drtivá většina terapeutů běžně emailovou komunikaci používá). Dotazník byl odeslán vyhledaným rehabilitačním odborníkům s dostupným kontaktem (tedy i těm, kteří se specializují na jiné skupiny pacientů jako např. ortopedické diagnózy, pooperační stavy nebo bez vyhraněné specializace). Oslovení terapeuti byli k vyplnění dotazníku motivováni možností vyhrát knižní cenu. Při zvážení tohoto faktu považujeme návratnost 373 korektně vyplněných dotazníků od terapeutů rovnoměrně zastoupených po celé ČR za dostatečně reprezentativní. Většina respondentů pravidelně pracuje s osobami s RS nebo pacienty s jinou neurologickou diagnózou.

Více než 65 % respondentů tvořili fyzioterapeuté, kteří jsou také osobami s RS nejvíce vyhledávanými rehabilitačními odborníky. Většinou poskytují terapii ambulantní formou (hrazenou pojišťovnou nebo na přímou platbu). Fyzioterapie prováděná odborníky se znalostí problematiky RS je pro pacienty dostupná ve všech krajích ČR. V rámci dotazníku nebyli fyzioterapeuté dotazováni na konkrétní používané metody fyzioterapie, protože pro efektivní rehabilitaci osob s RS je možné používat různé cvičební přístupy metod na neurofyziologickém podkladě (Lord, Wade et Halligan, 1998). Při mezinárodním porovnání rehabilitačních intervencí užívaných v terapii RS se popsalo užívání různých metod (podle zvyklostí dané země). Většinou však součástí fyzioterapie tvořil balanční trénink, vědomá korekce držení těla, trénink přesunů, protahování svalů s tendencí ke zkrácení, posilování a vytrvalostní trénink (Řasová et al., 2020; Martinková et al., 2018).

Možnost péče psychologa se znalostí problematiky RS však není stále ve všech krajích pacientům dostupná. Podobně také v mezinárodním šetření, které je každoročně prováděno evropskými patientskými organizacemi (EMSP – European Multiple Sclerosis Platform), se konkrétně v případě ČR zmiňuje, že méně než 10 % osob s RS má dostupnou kognitivní rehabilitaci, která je v praxi nejčastěji poskytována právě psychology (EMSP, 2020). Chybí také dostatečné zastoupení dostupné ergoterapie. Jak vyplývá z našeho šetření, chybí ergoterapie pro osoby s RS v šesti krajích, a v ostatních je zastoupení ergoterapeutů,

Obr. 4. O jaká témata vzdělávacích akcí mají terapeuti zájem

Obr. 5. Databáze terapeutů MS rehab, z. s. (www.msrehab.cz, v sekci Kontakty)

kteří by pracovali s touto cílovou skupinou, velmi nízké. Také EMSP ve své aktuální zprávě popisuje, že méně než 40 % osob s RS má přístup k ergoterapii. Přitom ergoterapie může osobám s RS pomoci pro kvalitnější zvládnání aktivit běžného života a to i u osob s mírnou až střední disabilitou (Yu et Mathiowetz, 2014).

Většina respondentů v dotazníku také uvedla zájem o odborné materiály. Nejčastěji jsou preferovány informace v online podobě. Mnozí však zvolily obě varianty (tedy variantu online i tištěné materiály). Pouze 5 % dotazovaných uvádí, že nemá zájem o materiály, a dá se tedy předpoklá-

LITERATURA

1. Dalgas U, Langeskov-Christensen M, Stenager E, Riemenschneider M, Hvid LG. Exercise as medicine in multiple Sclerosis – Time for a paradigm shift: preventive, symptomatic, and disease-modifying aspects and perspectives. *Current neurology and neuroscience reports* 2019; 19(11): 1–12.
 2. EMSP. MS Barometr 2020: Assessing the gaps in care for people with MS across the Europe. dostupné z: <http://www.emsp.org/wp-content/uploads/2021/03/MS-Barometer-2020-Final-Full-Report-Web.pdf>.
 3. Havrdová E, a spol. (2013). Roztroušená skleróza. Mladá fronta. ISBN 978–80–204–3154–7.

4. Krasulová E. Hodnocení účinnosti léčby roztroušené sklerózy ve 21. století. *Neurol. praxi* 2019; 20(4): 282–286.
 5. Langenmayr A, Schöttes N. Psychotherapy with multiple-sclerosis patients. *Psychological reports* 2000; 86(2): 495–508.
 6. Lord SE, Wade DT, Halligan PW. A comparison of two physiotherapy treatment approaches to improve walking in multiple sclerosis: a pilot randomized controlled study. *Clinical rehabilitation* 1998; 12(6): 477–486.
 7. Martinková P, Freeman J, Drabínová A, Erosheva E, Cattaneo D, Jonsdottir J, Řasová K. Physiotherapeutic interventions in multiple sclerosis across Europe: Regions and other factors that matter. *Multiple sclerosis and related disorders*

dat, že mají informaci dost a už žádné další nepotřebují.

Součástí dotazníku byla také otázka, zda terapeuti souhlasí s uvedením jejich kontaktu ve veřejné databázi kontaktů spolku MS rehab, z. s. Do této online dostupné databáze mohou nahlížet pacienti nebo jejich ošetřující lékaři a vyhledat tak pro ně vhodného terapeuta (podle odborné specializace a podle příslušného místa bydliště pacienta) (obrázek 5). Protože ačkoli by již nyní v každém specializovaném RS centru měl být k dispozici specializovaný fyzioterapeut a psycholog, tak pro mnohé pacienty je pravidelné dojíždění do RS centra na rehabilitační terapii příliš náročné a potřebují rehabilitační péči blíže místu bydliště. Věříme, že se díky aktivitám spolku MS rehab, z. s. podaří zlepšit dostupnost rehabilitační terapie pro osoby s RS (nebo jiným chronickým neurologickým onemocněním) a také podpořit mezioborovou spolupráci důležitou pro efektivní zvládnání symptomů RS (Soelberg Sorensen et al., 2019).

Na základě našeho dotazníkového šetření a také celoevropského průzkumu MS Barometr se nabídka specializované rehabilitace pro osoby s RS oproti předchozím letům zlepšuje (EMSP, 2020), avšak stále ještě nejsou ve všech krajích ČR dostupné všechny složky komplexní rehabilitační péče.

Závěr

Možnosti rehabilitační péče se pro pacienty s chronickým neurologickým onemocněním typu RS stále zlepšují. Přesto se zdá, že ne ve všech krajích je komplexní rehabilitační péče dostupná. Výsledky dotazníkového šetření budou využity pro podporu mezioborové spolupráce a vzdělávání terapeutů v oblasti komplexní rehabilitace osob s RS.

Realizace dotazníkového šetření byla podpořena Nadací ČEZ.

2018; 22: 59–67.
 8. Řasová, K, Freeman J, Cattaneo D, Jonsdottir J, Baert I, Smedal T, Martinková P. Content and delivery of physical therapy in multiple sclerosis across europe: a survey. *International journal of environmental research and public health* 2020; 17(3): 886.
 9. Soelberg Sorensen P, Giovannoni G, Montalban X, Thalheim C, Zaratin P, Comi G. The multiple sclerosis care unit. *Multiple Sclerosis Journal* 2019; 25(5): 627–636.
 10. Yu CH, Mathiowetz V. Systematic review of occupational therapy-related interventions for people with multiple sclerosis: Part 1. Activity and participation. *American Journal of Occupational Therapy* 2014; 68(1): 27–32.